

Zähmet belentdir, adam mertebesi mukaddesdir

Category: Kitapcy, Nukdaýazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Zähmet belentdir, adam mertebesi mukaddesdir ZÄHMET BELENTDIR, ADAM MERTEBESİ MUKADDESDİR

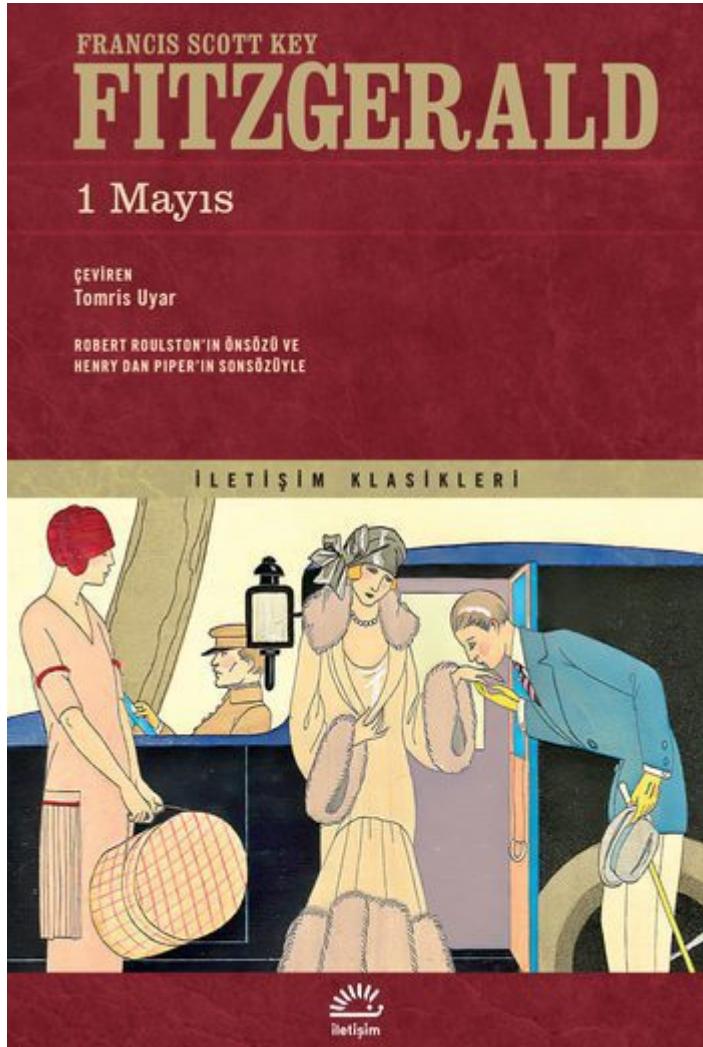
Zähmet düşünje hökmünde ilkinji adam bilen bile döredi. Emma zähmet haky we zähmetkeşleriň köpçülikleýin işledilmegi ýaly meseleler dünýäniň ünsüne Industriýa öwrülişigi bilen bile girdi.

Industriýa öwrülişigi XVIII asyryň ahyrlarynda we XIX asyryň başlarynda Angliýada bolup geçen birtopar tehnologiki öñegidisişlik we ykdysady üýtgeşme bilen başlady.

Şol döwürden soň kapital bilen zähmetiň arasyndaky çaknyşyk kapitalistik ýurtlardan bütin dünýä ýaýrady.

Günbatarda kapitalizmiň täsiri astyndaky işçiler, aýratynam ABŞ we Angliýa ýaly Senagat öwrülişigini başdan geçiren

ýurtlarda agyr şertlerde işleýärdiler. Kapitalistik basyş astynda işçiler günde 17 sagada çenli baryýogy üç agy (un, şeker, duz) alyp biler ýaly işlemäge mejbur bolýardy. Surnukdyryjy iş sagatlary işçiler bilen iş berijileriň arasynda birnäçe düşünişmezlikleriň döremegine sebäp boldy. Emma işçiler birnäçe ýyla çeken protest demonstrasiýalary bilen iş sagatlaryny kemeltmegi başardy. Şol göreşleriň iň möhümleriniň birem 1886-njy ýylда ABŞ-nyň Çikago ştatydaky tekstil işçileriniň 1-nji maýda «Günde sekiz sagat iş» şygary bilen köpcülikleýin çykyşlar etmegi bilen amala aşdy. Emma çykyşlaryň dowam edýän wagtynda, 3-nji maýda amerikan polisiýasy ok atyp, dört işçiniň ölmegine sebäp boldy. Bulam hak-hukuk talabynyň gana boýalmagyna getirdi. 4-nji maýda bolsa Haýmarket meýdanynda partlama bolup geçdi we ýedi polisiýa bilen dört işçi wepat boldy.

Tussag edilen işçileriň baştutanlaryndan dördi asyldy. Bu wakalar «Haýmarket tragediýasy» ady bilen taryha geçdi we

1889-nyý ýylda Parižde geçirilen Ikinji Internasional gurultaýynyň gün tertibile girizilen esasy temalaryň biri boldy.

1-nji maý zähmetkeşleriň günü diýlip yylan edildi we 1890-nyý ýyldan bări işçiler baýramy hökmünde baýramy bellenmäge başlandy.

Bu wakanyň yzysüre bütin dünýäde işçi hak-hukuklary boýunça dürli üýtgeşmeler we göreşler bolup geçdi. Aýratynam XIX-XX asyrlard işçiler synpy dürli hak-hukuklar uğrunda göreşdi.

1-nji maý halkara möçberde Zähmetkeşler we Raýdaşlyk günü hökmünde bellenýär. İşçiler synpynyň hak-hukuklaryny we zähmet şertlerini gowulandyrmak üçin alnyp barylan göreşleri ýatdan çykarmazlyk üçin bu baýramy bellemegiň ähmiýeti uludyr.

Işçileriň has oñaýly zähmet şertleri, has adalatly hak-heşdekler, has gysga zähmet sagatlary, beýleki sosoal hak-hukuklar üçin edilen göreşleriň simwolydyr.

1-nji maý işçiler synpynyň agzybirlikde we raýdaşlykda bolmagynyň ähmiýetini açyp görkezýär we dünýä boýunça alanda işçi hak-hukuklarynyň ykrar edilmegini, kepillik astyna alynmagyny gazanýar.

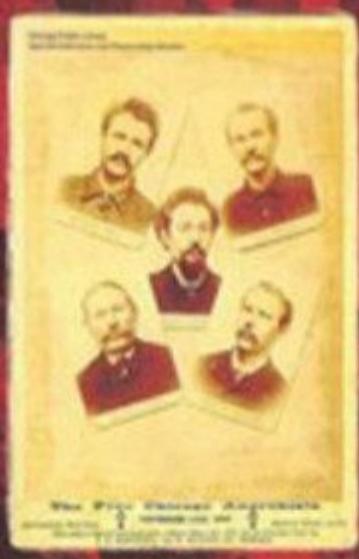
Şonuň üçin 1-nji maý Zähmetkeşler we Raýdaşlyk gününiň işçiler synpynyň hak-hukuklarynyň bellenýän we goldanýan günü hökmünde uly ähmiýeti bar.

1-nji maý baýramy işçiler synpynyň üýşyän, hak-hukuk araýan, göreşiň we protestiň öñe saýlanýan ideologiki günü hökmünde-de kabul edilýär.

ROMAN

HAYMARKET

1 MAYIS'IN ROMANI • MARTIN DUBERMAN

6

agorakitaplığı

- Türk taryhynda we yslam medeniýetinde zähmet, zähmetkeş, hak-hukuk

Zähmetiň gymmaty türk taryhynda we yslam bilen bitewileşen

türklerse iňňän gadymylara uzaýar. Gadymy türklerde zähmete uly sarpa goýlupdyr, zähmetiň haky nämä durýanam bolsa, hökman berilmegine üns berlipdir.

Türkler musulman bolandan soňam bu ýagdaý üýtgemändir. Sebäp zähmete sarpa goýyan türkler yslamda-da şoňa meňzeş zatlary görüpdirler.

Yslan dininde zähmete we zähmetkeşiň hak-hukuklaryna degişli dürli prinsipler bolupdyr. Bularyň arasynda: adalat, halallyk, doğrucyllyk, işleyänleriň hak-hukuklaryny goramak, adyl hak-heşdek bermek, zähmet şertleriniň gowulandyrylmagy we adam mertebesine hormat goýmak ýaly prinsipler bar.

Yslamda zähmetiň gymmatyna we zähmetkeşiň hak-hukuklaryna hormat goýmaga çagyrylýar, bu mesele Gurhandaky dürli prinsiplerde we Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) ömründen we sözlerinden ybarat hadyslarda nygtalýar.

Yslamda adalat we doğrucyllyk hemme ugurda möhümdir. İş berijileriň işçilere garşıy adyl bolmagy we mynasyp hak-heşdegini wagtynda «maňlaýynyň deri guramanka» berilmeginiň gerekdigi aýdylýar.

Yslamda işçileriň hak-hukugyna hormat goýmak iň esasy zatdyr. İşçileriň iş sagatlary, hak-heşdekleri, dynç alyş wagtlary, beýleki hak-hukuklary babatda ýalňışmazlyk ündelýär.

Yslamda iş berijileriň işçilere adyl hak-heşdekler bermegi we zähmetleriniň hakyny almagy iň möhüm zatdyr. İşleyänleriň zähmet hakyny doly we wagtynda almazlygy iň erbet adalatsyzlykdyr.

Yslamda işçileriň howpsuzlygyna we jan saglygyna üns bermelidigi nygtalýar. Howply ýa-da zyýanly zähmet şertlerinden gaça durmaly, işçileriň iş şertleri gowulandyrylmalydyr.

Yslamda hemmeleriň adam mertebesine hormat goýmagy we adamlaryň biri-birlerine merhemetli çemeleşmegi ündelýär. İş berijileriň we işçileriň biri-birlerine hormat-sylag etmegi iş gatnaşyklarynda hökmanydyr.

Şu prinsipler yslam dininiň zähmet we zähmetkeşiň hak-hukuklary babatdaky düýpli çemeleşmelerini görkezýär.

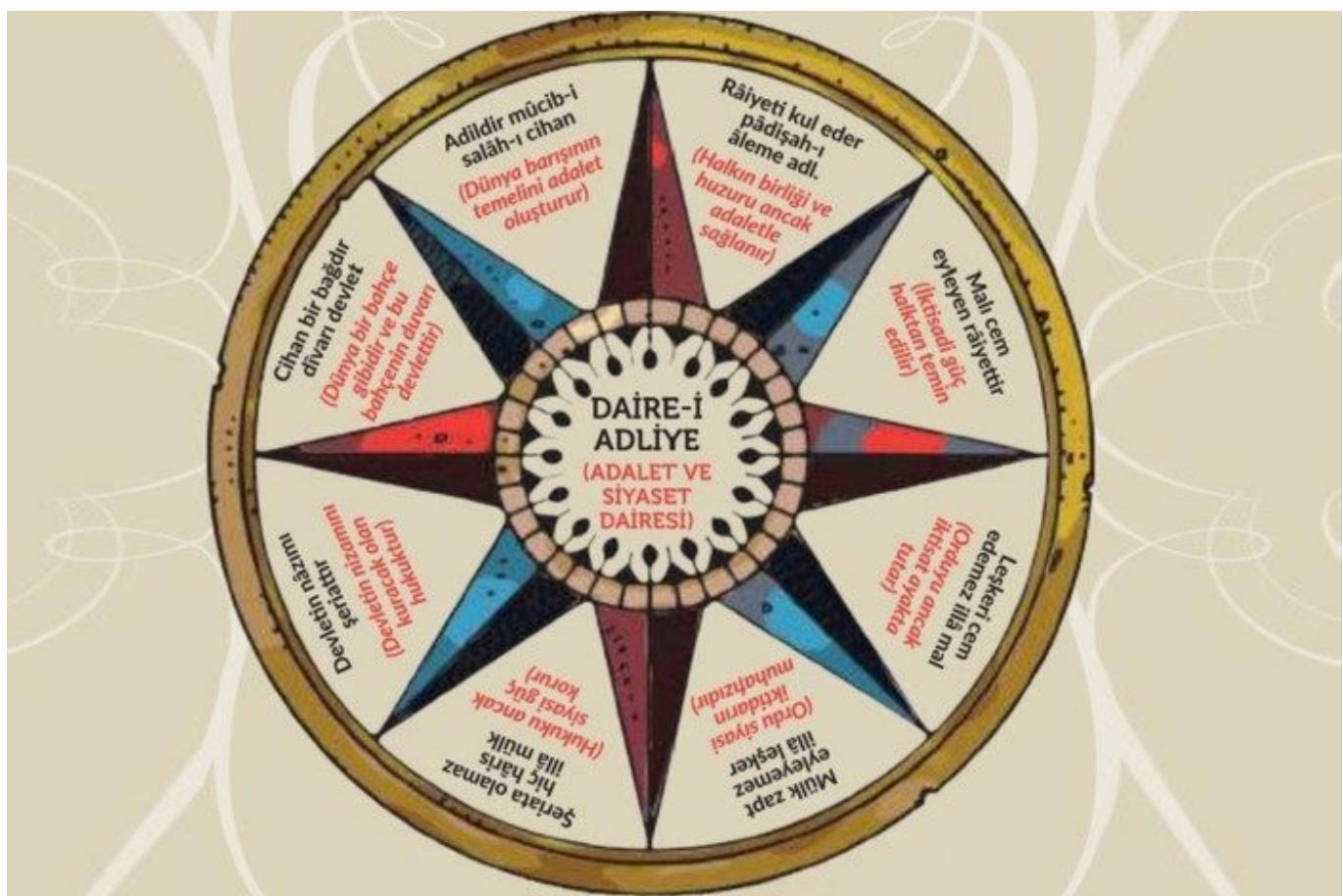
Yslamyň taglymaty jemgyýetçilik adalatyň ýola goýulmagy,

adamlaryň bol-elin durmuşynyň üpjün edilmegi üçin zähmetkeşleriň hak-hukuklarynyň goralmagyna we zähmetiň gymmatyna düşünilmeginé çagyryar.

Ýusup Balasagunly (1017-1077) tarapyndan ýazyлан we türk taryhyň, medeniýetiniň we edebiýatynyň naýbaşy eserlerinden «Kutadgu bilig» jemgyýetcilik düzgüniniň ýola goýulmagy, adalatyň üpjün edilmegi, adam gatnaşyklarynyň kadalaşdyrylmagy ýaly meselelerde gymmatly öwütleri berýär.

Eserde iş ahlagy we işçi hak-hukuklary boýunça dürli maglumatlar berilýär, jemgyýetcilik tertip-düzgüni, adalat, dolandyryş, düzgün-agalyk súrmek, ahlak we adam gatnaşyklary ýaly temalaryň üstünde durlup geçilýär.

Soltanyň özem adalat bilen höküm edende hakyky soltan bolýar we halk tarapyndan ykrar edilýäd. Muňa azyndan müň ýyllap dowam edip gelen «Daireyi-adliye» («Circle of Justice») diýilýär.

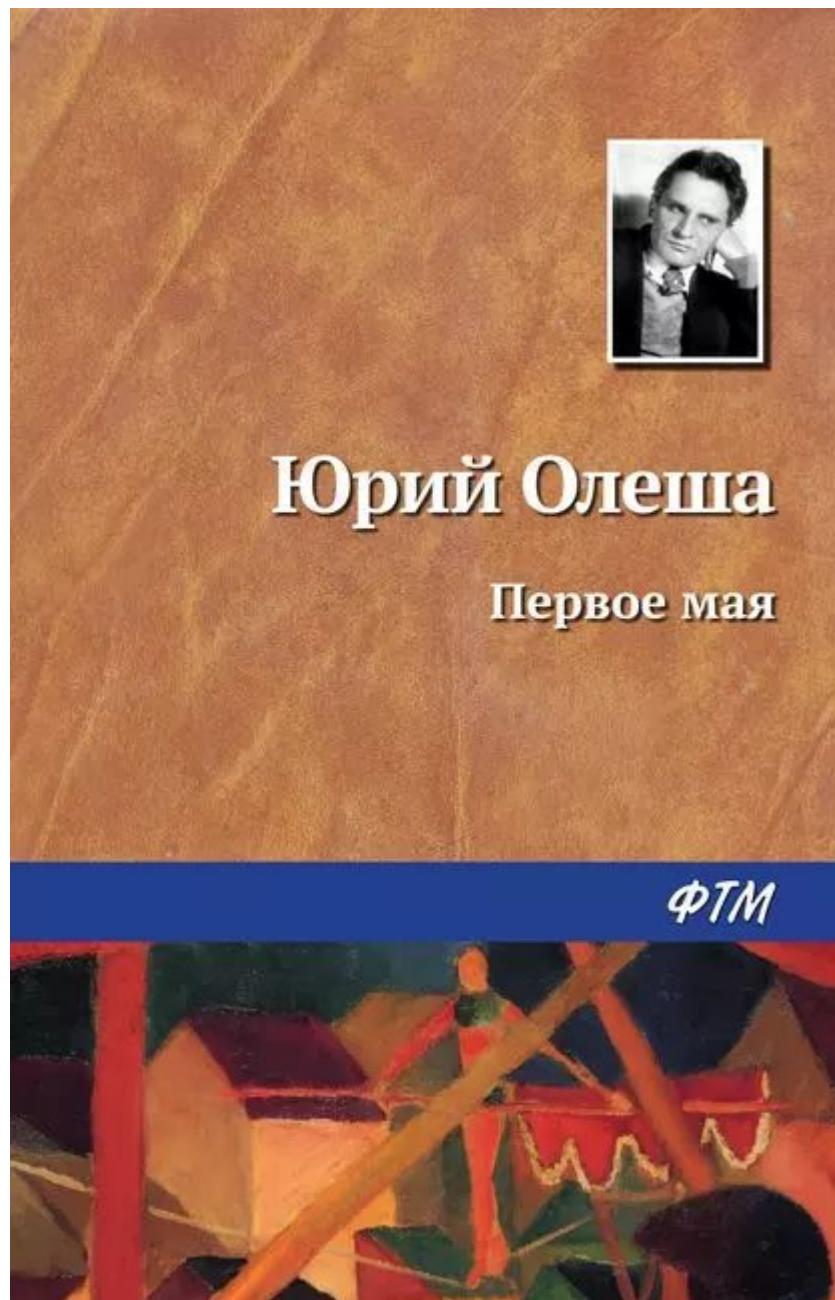
İş ahlagynyň we işçileriň hak-hukuklarynyň üstünde «Kutadgu biligde» dürli görünüşlerde durlup geçilýär.

Mysal üçin, eserde halallyk, işeňñirlik, adalat, deň paýlaşmak

ýaly gowy häsiýetler iş ahlagynyň esasy talaplary hökmünde nygtalýar.

Işçi hak-hukuklary babatda bolsa, hökümdaryň adyl dolandyryşy astynda işleýänleriň hak-hukulkarynyň goralmalydygy we olara adyl hak-heşdek tölenmelidigi aýdylýar. Şol sanda iş berijiniň we işçiniň bilelikde işläp, jemgyýetçilik bolçulygyny artdyrmalydygy nygtalýar.

Şeýle sistemany Nyzamylmülkiň «Syýasatnamasynda» hem görmek mümkün.

- **Türkiýede işçileriň profsoýuzlary we 1-nji may**

Türkiýedäki işçi hak-hukuklary-da dünýä ýurtlary bilen ugurdaş ösdi.

Yslamda işçilik «hakyny bermegiň hasabyna işlemek» prinsipine

esaslanýar.

Yslam hukugynda işçi düşünjesi diýseň giň manyny aňladýar. Bagbanlardan enekelere, zawod-fabrikleriň işçilerinden aklawjylara, lukmanlardan mugallymlara, häkimlere çenli hemmesini öz içine alýar.

Osmanly imperiýasynda işçiler synpynyň hak-hukuklary boýunça irki döwürlerde belli-başly toparlanmalar ýogam bolsa, dürli senetkär toparlaryň we zähmetkeş guramalaryň üsti bilen işçi hak-hukuklaryna käbir üýtgeşmeler girizilipdir. Aýratynam şu meßelete «Ahylar» hereketi uly işleri bitiripdir.

Osmanly döwleti döwründe 1-nji maý gününü bellemek boýunça janlanmalar başlanypdyr. Bu boýunça iş geçiren Mehmet Ö.Alkanyň aýtmagyna görä, eýýäm 1909-njy ýylda Ikinji meşrutyýetiň beren azatlyk howasyndan peýdalanyl, Selanikde we Skopýede 1-nji maý gününü köpçülikleýin baýram etmek çäreleri başlapdyr.

Balkan uruşlary zerarly we Birinji jahan uruşynyň täsiri bilen 1911-1912-nji ýyllarda köpçülikleýin baýramçylyk çäreleri guralmasa-da, 1-nji maý gazet-žurnallaryň sahypalarynda ýerini tapypdyr.

Respublikanyň gurulmagy bilen birlikde işçi hak-hukuklary boýunça has giň üýtgeşmeleri girizilipdir.

1923-nji ýylda Türkiýede ilkinji işçi profsoýuzy bolan Türkiýäniň İşçi profsoýuzlary bileleşigi (Türkiye İşçi Sendikaları Birliği, TİS) gurlupdyr.

Munuň bilen birlikde zähmet şertleriniň gowulandyrylmagy we işçi hak-hukuklarynyň goralmagy üçin kanuny üýtgeşmeler girizildi.

Türkiýede işçi hak-hukuklary ugrundaky göreş profsoýuzlaryň isiniň güýçlenmegi bilen hasam ugrugypdyr.

«Türk-İş», «Hak-İş» ýaly uly profsoýuzlaryň ýany bilen dürli hünär toparlaryna niýetlenen profsoýuzlaram işläpdir.

Bu profsoýuzlar işçi hak-hukuklarynyň goralmagy, zähmet şertleriniň gowulandyrylmagy, aýlyklaryň wagty-wagtynda berilmegi üçin iş alyp barýar.

Türkiýede işçi hak-hukuklary boýunça göreş wagtal-wagtal iş taşlaýışlar we protest demonstrasiýalary arkaly-da agzalyp

gelindi.

Aýratynam ýetmişinji ýyllardan başlap, işçiler synpynyň hak-hukuklaryny goramak maksady bilen dürli pudaklarda iş taşlaýışlar bolup geçdi.

Türkiýede işçi hak-hukuklaryny düzgünleşdirýän dürli kada-kanunlar we üýtgeşmeler kabul edilýär.

Zähmet we Sosial howpsuzlyk ministrliginiň gözegçiliği astynda işçileriň zähmet sagady, aýlyklar, sosial hak-hukuklar, tehniki howpsuzlyk çäreleri ýaly meselelerde dürli kanuny üýtgeşmeler girizilýär.

Bolýan ähli üýtgeşmeler türk işçiler synpynyň hak-hukuklary boýunça alyp barýan göreşini we bu ugurraky öñegidisişligini görkezýär.

Türkiýedäki 1-nji maý baýramynyň kökleri dünýäde bolup geçen taryhy wakalar bilen ýakyndan baglanyşyklydyr.

Sowet Soýuzynyň gurulmagy, Ikinji jahan uruşynyň gutarmagy, «Sowuk uruş» döwri dünýäni sosializmiň we kapitalizmiň arasynda ikä böldi.

Aradan geçen döwürde birinji maý günü bellemek kommunizmiň we sosializmiň tarapdarlary bilen garşıdaşlarynyň arasyndaky çaknyşyklaryny bolýan gününe öwrüldi we birnäçe ýurtda gadagançylyklara, basylara uçrady.

2009-njy ýylда Türkiýede ýörite dynç alyş günü yylan edilmegi bilen 1-nji maý ideologik manyda liberal nukdaýnazara tarap gyşardy. İşçileriň wekilleri hak-hukuklaryny goramak babatda özlerini täzeläp, iş berijiler we hökümet bilen gatnaşyklaryny üýtgetdi. Indi birinji maý işçileriň hak-hukuklaryny talap edýän we çekýän zähmetlerini görkezýän günü hökmünde bellenýär.

1 MAYIS'IN gözyaşları

Ömür Faruk Reca

kitapypdf.com

SİYAH İŞYAN
5,95 TL

- **Hak-hukuk talabyndan zuluma garşı göreş we 1-nji maý baýramy**
2003-nji ýylda ABŞ-nyň Yraga çozmagy ýurdu myzda-da, dünýäde-de

şol ýylyň 1-nju maý baýramyna ýiti täsirini ýetirdi. Köp sanly raýat-jemgyýetçilik guramalary, profsoýuzlar muňa garşıy çykyp, amerikan okkupasiýasyny näletledi. 1-nji maýy İşçiler günü hökmünde kabul eden AKP häkimiyetiniň zähmet şertlerindäki gowulandyrma syýasaty üns bererlik üýtgeşmeleri getirdi. Soňky 20-25 ýyla ser salanymyzda, döwrün öňe çykan meselelerine görä, 1-nji maý gününü bellemegiň many-mazmuny doly üýtgäp durýar. Häzir sekizinji aýyna girýän Ysraýylyň palestin genosidine garşıy bolmak bilen birlikde, ABŞ-nyň Ysraýylyň Gazä gönükdiren wagşyýana hüjümlerini goldamagy we muňa garşıy çykan ABŞ-daky talyplaryň köpçülikleýin çykyşlary, dünýädäki sionizme garşıy çykýan protest demonstrasiýalary 2024-nji ýylyň 1-nji maýynnyň gün tertibini düzýär.

1968-nji ýylda Wýetnam, 2001-nji ýylda Owganystan, 2003-nji ýylda Yrak okkupasiýasyna garşıy edilen çykyşlaryň gününe öwrülen 1-nji maý baýramy şol sebäpden ezilen halklaryňam iki elläp goldaýan köpçülikleýin çäresidir.

Şu ýyl dünýäniň ünsi Gazadaky genoside baryp dirän gandöküşikli wakalarda bolandygy üçin ABŞ-daky dünýäniň iň meşhur ýokary okuw jaýlarynda okaýan talyplar adamzat dünýäsiniň wyždamy bolup, inisiatiwa aldylar. Onlarça ýokary okuw jaýynda müňlerçe talyp Palestina üçin aýaga haldy, çykyşlar guraldy, demonstrasiýalar geçirildi, çadyrlar dikildi. Bu boýunça köpçülikleýin çykyşlar häzirem dowam edýär.

Bu çykyşlar hazır bütün dünýäde üns bilen synlanýar. Bular y dünýäni özgerden «68-nji ýylyň ýaşlarynyň» protest çykyşlary bilenem deňeşdirýänler bar.

Munuň Gazadaky ýagdaýy oňyn tarapa özgerdýändigi görülyär we iki ülpet Netanyahudyr Baýdeni alada goýýar.

Hut şular ýaly wagtda 1-nji maý köpçülikleýin çärelerinde zähmetkeşler bilen mazlum halklaryň hak-hukuklaryny aramak bir ýere jemlenýär.

Zähmetkeşleriň gatnaşýan meýdanlarynda Palestina üçinem köpçülikleýin çykyşlaryň edilýändigini we zähmetkeşler bilen Palestinanyň hakly dawasynyň birleşjekdigini görse bolýar.

"1 MAYIS İLK DİLEGİMİZ..."

1920'LERDE, 1970'LERDE VE
1990'LARDAN CÜMÜMÜZE

1 MAYIS AFİŞLERİ

TOSIAV DISKA ANSİY

- Zähmetkeşler we mazlim Palestina goldaw
- Ýurдумызда шу ýyl on başinji gezek resmi baýram hökmünde

bellenýän 1-nji maýda zähmetkeşleriň we palestinalylaryň adamzat mertebesiniň güýçli formada öñe saýlanyp çykjakdygy pikir edilýär.

Şu nukdaýnazardan seredilende, esasanam kapitalizmiň zulmuna garşıy göreşmegiň günü bolan 1-nji maý Günbatardaky sosialistleriň hak-hukuk ugrunda gownejaý iş alyp barýandygy görülyär. Şol sebäpden altmyşsynjy-yetmişinji ýyllarda döwrün palestin göreşiniň arkasynda duran türk çepçilerinden beýle düşünjä we jogapkärçilige şu günki günem garaşmak kän wagty almasa gerek.

Zähmetkeşin we zähmetiň hakynyň berilmegi bilen adam hukuklary boýunça möhüm sepgitlere ýeten 1-nji maý gününüň palestinalylaryň hak-hukuklary üçinem güýçli sese öwrülip, ýurdumyzda we dünýäde giňden bellenmegini arzuw edýärис.

Süleyman KYZYLTOPRAK,

Kütahýa Dumlupynar uniwersitetiniň rektory, professor.

@suleymankzltprk

skiziltoprak1@gmail.com

Çarşenbe, 01.05.2024 ý. Publisistika